עין משפט נר מצוה

שלו א ב טוש"ע י"ד סי' רמ סעי' כה:
שלח ג מיי' פ"ה מהל' מלכים הלכה ט:
שלט ד מיי' פ"ו מהל' ממרים הלכה ד
סמג עשין קיב טוש"ע י"ד סימן רמ סעיף ו:
שמ ה ו מיי' שם הל' ה טוש"ע שם סעי' ט:
שמא ז ח מיי' פ"ד מהל' ס"ת הל' ג
ופ"ו מהל' ממרים הל' ג טוש"ע י"ד סי' רמ סעי' כ
וסימן רמב סעיף טו
[ובטור סי' רמו סכ"ה]:
שמב ט מיי' פ"ו מהל' ממרים הלכה ג
טוש"ע שם סי' רמ סעי' ב:
שמג י מיי' שם טוש"ע שם סעיף ד:

תורה אור השלם

1. מִזְמוֹר לְאָסָף אֱלֹהִים
בָּאוּ גוֹיִם בְּנַחֲלָתֶךָ טִמְּאוּ
אֶת הֵיכַל קָדְשֶׁךָ שָׂמוּ
אֶת יְרוּשָׁלִַם לְעִיִּים:
תהלים עט א

גליון הש"ס

גמ' הריני כפרת משכבו. כעין זה במתני' רפ"ב דנגעים:

הגהות הגר"א

[א] גמ' רב אבי הוה כו' שבקה כו'. מעורפת היתה. רמב"ם. (הגר"א בספרו הל' פסוקה על הרא"ש):

מוסף רש"י

הריני כפרת משכבו. יסורין הבאין עלי לכפרתו יהיו, ולשון כבוד הוא זה, כשהוא מוכיר אביו או רבו לומר מיתתו לרע לומר כן (סוכה כ.).

תוס' ר"י הזקן

מאימך קביל. דהואיל והיא רוצה בכך רצונה זה כבודה ד). *ואע"פ שלא תקבל מאביך, שהוא חכם ריש לחוש שלפעמים יהיה לו חלישות הדעת על זה. גברא. בעל. נעיין. נראה ואבקשנו לך. דשפיר. יפה. והכיר שנטרפה דעתה וברח שלא יוכל לצאת ידי שמים. לקראת אמו. לכבדה. איתרח. שהה מעט. נתרצית. שחשב שלא היה רוצה לכבוד אמו אלא שרוצה להזור. ארונה. שמתה. לא נפקי. שאין זה מכבוד שאחר מיתה. הנשמע. שאנשי המקום מכירים אביו ומקבלים הדברים שאומר בשמו, אבל אם אין אנשי המקום מכירים אביו ואינו נשמע שם אלא בדבר (אביו) [עצמן], יתלה הדבר בכבוד עצמו ולא בכבוד אביו שלא יהיה לאביו אלא גנאי אם יתלה בשמו. דבר שמועה. הלכה ששמע מאביו. וודאי אין הדין [כן] באמו, שאינו חייב לומר כך לא כפרה ולא זכרונו אלא כשאומר דבר הלכה ששמע ממנו, כדקתני היה אומר דבר שמועה מפיו, אבל כשאומר בשמו מילי דעלמא אינו חייב לכבדו בדברים אלו, והיינו דקתני בברייתא היה אומר דבר שמועה ולא אמר היה דובר בשמו. וכן תבין דעת הר"ם במורים פ"ו [ה"ה] שכתב היה אומר דבר שמועה כלשון הברייתא. הריני כפרת משכבו. כלומר עלי יצא כל רע הראוי לבא בנפשו. תוך י"ב חדשים. שנדונים רשעים בגיהנם, אבל מכאן ואילך כבר קבל

* נראה דצ"ל מאביך לא תקבל.

מסורת הש"ם

תוס' ר"י הזקן (המשך)

מה שקבל. משנה. כדמפרש שאם קבל החכם (אמת) [את] השמועה מאביו או מרבו אין החכם אומר כך אמר ר' פלוני אלא כך אמר לי רבי או כך אמר לי אבא מרי. אטו תורגמן וכו'. קס"ד דמקשה דה"ק שאם קבל החכם זאת השמועה מאביו של תורגמן או מרבו של תורגמן ואמר החכם כך א"ל ר' פלוני, [התורגמן] ג"כ אומר כך אמר לי ר' פלוני בשם ר' פלוני, ומשום הכי מותיב אטו תורגמן לאו בר חיובא הוא לכבד אביו או רבו לקרות שמם לומר כך אמר ר' פלוני רבי או בשם ר' פלוני רבי או בשם אבא מרי. ומשני שם אביו של חכם. כלומר ודאי אם קבל החכם מאביו או מרבו של תורגמן דינא הוא כדקאמרת, דמשנה ובריתא איירי כולה באביו ורבו של חכם, וקאמר שאע"פ שמשנה שמם התורגמן אינו משנה שמם [שהחכם אומר כך אמר אבא מרי והתורגמן אומר כך אמר ר' פלוני]. והביא זה הר"ם בת"ת פ"ד [ה"ג]. וכתב במורים פ"ו [ה"ג] היה שם אביו או שם רבו כשם אחרים מכנה את שמם, פי' שמם של אחרים, ולא ידעתי מאין הוציא זה.

איסתייעא מילתא. בעודו גחין לפניו שהניח ודרש מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתך שלא היה מניח בו מקודש לכן ודרשו וי"מ שמקרא זה לבד דרש מזמור לאסף קינה לאסף מיצעי' ליה ודרש שאמר אסף שירה על שכילה הקב"ה חמתו על העליס ועל האבנים שבניתו ומתוך כך הותיר פליטה מישראל שאלמלא כך לא נשתייר משונאי ישראל שריד ופליט וכן הוא אומר כלה ה' את חמתו וילת אש בגיון כך פירש בקונטרס אך יש במדרש[פ] שאסף אמר שירה על שטבעו בארץ שעריה משל לשפחה שהלכה לשאוב מים מן הנהר ונפל כדה לנהר והיתה מצטערת ובוכה עד שבאתה שפחת המלך לשאוב וביקה כלי של זהב ונפל אותו כלי שם התחילה הראשונה לשורר ואמרה עד עכשיו לא הייתי סבורה שיוציא שום אדם כדי שהוא של חרס מן הנהר שאינו נחשב ועכשיו מי שיוציא אותו של זהב יוציא כדי עמו כך בני[פ] קרח שהיו בלועים בארץ שטבעו בארץ שעריה אמרו שירה אמרו מי שיוציא השערים יוציא גם אותנו לכך אמר אסף מזמור שהוא ממשפחת קרח[פ]: **ר' טרפון הויא ליה אמא.** יש בירושלמי[ג] פעם אחת אמיה דר' טרפון אבדה פזמקי דידה בחגירה ולאתה ממטתה לבקשו ושם ר' טרפון ידו תחת רגליה על הקרקע שלא תנוף רגליה והיתה דוחסת על ידיו ועוד איתא בירושלמי דאמיה דר' ישמעאל כל שעתא ושעתא דהוה אתי רבי ישמעאל מבי מדרשא היתה רוחצת את רגליו והיתה שותה את המים כששמע רבי ישמעאל שהיתה עושה כך היה מסרב בדבר עד שבאת לפני חכמים והיתה קובלת על ר' ישמעאל בנה שלא היה מקיים מצות כיבוד ונבהלו חכמים בדבר ושאלו לרבי ישמעאל וספר להם המעשה וגו' לו שיתחנה לעשות רצונה ובעניין זה הוא כיבוד:

רנ

ומביאו לחיי העולם הבא אמר רבי אבהו כגון אבימי ברי קיים מצות כיבוד חמשה בני סמכי הוה ליה לאבימי בחיי אביו וכי הוה אתא רבי אבהו קרי אבבא רהיט ואזיל ופתח ליה ואמר אין אין עד[ו] דמטאי התם יומא חד אמר ליה אשקיין מיא אדאייתי ליה נמנם גחין קאי עליה עד דאיתער איסתייעא מילתיה ודרש אבימי [1]מזמור לאסף אמר ליה רב יעקב בר אבוה לאביי כגון אנא דעד דאתינא מבי רב אבא מדלי לי כסא ואמא מזגה לי [ז]היכי איעביד א"ל [א]מאמך קביל ומאבוך לא תקבל [ב]דכיון דבר תורה הוא חלשה דעתיה רבי טרפון הוה ליה ההיא [ג]אמא דכל אימת דהות בעיא למיסק לפוריא גחין [ד]וסליק להה[ה] וכל אימת דהות נחית נחית עלויה אתא וקא משתבח בי מדרשא אמרי ליה עדיין לא הגעת לחצי כיבוד כלום זרקה [ו]ארנקי בפניך לים ולא הכלמתה רב יוסף כי הוה שמע קל ברעא דאמיה אמר איקום מקמי שכינה דאתיא אמר רבי יוחנן אשרי מי שלא חמאן רבי יוחנן כי עברתו אמו מת אביו ילדתו מתה אמו וכן אביי אני [ח]והאמר אביי אמרה לי אם ההיא [ט]מרבינתיה הואי רב אסי הוה ליה ההיא אמא זקינה אמרה לי' בעינא תכשיטין עבד לה בעינא גברא ניעיין לך בעינא גברא דשפיר כותך [א] שבקה ואזל לארעא דישראל שמע דקא אזלה אבתריה אתא לקמיה דרבי יוחנן אמר לי' מהו לצאת מארץ לחוצה לארץ א"ל [י]אסור[ט] לקראת אמא מהו א"ל איני יודע [י][אתרה] פורתא הדר אתא אמר ליה אסי נתרצית לצאת המקום יחזירך לשלום אתא לקמיה דרבי אלעזר א"ל חס ושלום דלמא מירתח רתח א"ל מאי אמר לך אמר ליה המקום יחזירך לשלום אמר ליה [כ]ואם איתא דרתח לא הוה מברך לך אדהכי והכי שמע לארונא דקאתי אמר אי ידעי לא נפקי ת"ר מכבדו בחייו ומכבדו במותו [ד]בחייו כיצד הנשמע בדבר אביו למקום לא יאמר שלחוני בשביל עצמי מהרוני בשביל עצמי פטרוני בשביל עצמי אלא כולהו בשביל אבא במותו כיצד [ה]היה אומר דבר שמועה מפיו לא יאמר כך אמר אבא אלא כך אמר אבא מרי [ס]הריני כפרת משכבו [ו]והני מילי תוך שנים עשר חדש מכאן ואילך אומר זכרונו לברכה לחיי העולם הבא תנו רבנן [ז]חכם משנה שם אביו ושם רבו תורגמן אינו משנה לא שם אביו ולא שם רבו אבוה דמאן אילימא אבוה דמתורגמן אטו תורגמן לאו בר חיובא הוא אלא אמר רבא [ח]שם אביו של חכם ושם רבו של חכם כי הא דמר בר רב אשי כי הוה דריש בפירקא איהו אמר אבא מרי ואמוריה אמר הכי אמר רב אשי: [ט]ת"ר איזהו מורא ואיזהו כיבוד [י]מורא לא עומד במקומו ולא יושב במקומו ולא סותר את דבריו ולא מכריעו [כ]כיבוד מאכיל ומשקה [מ]מלביש ומכסה מכנים ומוציא איבעיא להו משל

אם לוחש לו חכם דבר הלכה בשם אביו של תורגמן להשמיע לרבים בשם אומרו לא יאמר לו אבא מורי לא יאמר לו אבא מורי אלא: **אמר לו חכם דבר הלכה בשם אביו של תורגמן להשמיע לרבים בשם אומרו לא יאמר לו אבא מורי אלא קורהו בשמו: אמר לו חכם דבר הלכה בשם אביו הוא: כי הוה דרש בפירקא.** ולוחש דבר הלכה לתורגמן בשם רב אשי אביו היה אומר לתורגמן כך אמר אבא מורי: **ואמוריה.** כשהוא [נ] משמיע לרבים בשם אומרו אומר כך אמר רב אשי ואינו אומר כך אמר אביו ולדוניו של חכם: **לא עומד במקומו.** במקום המיוחד לאביו לאביו לעמוד שם בפני זקני העיר. **אינו יושב במקומו.** שהוא יושב ממש. **סותר.** שחולק עליו. **מכריע.** שאם הוא ואחר חולקים לא יאמר נראין דברי פלוני. ומסתברא דכל הני דוקא בחייו. **מאכיל.** הוא בעצמו.

ומביאו לעוה"ב. שמכבדו בדברו דברים טובים ונחומים והמלאכה מטיל עליו בלשון רכה [ג] מראה לו בזרוך השעה שאינו יכולין להתפרנס אלא ביגיעה זו. ובגמרא ירושלמי [ד] גרס מעשה בשניים מעשה באחד שהיה מאכיל לאביו פסיוני פעם אחת אמר לו אביו אין לך כל אלה אמר לו סבא מה איכפת לך טחון ואכול כלומר לעוס ואכול הראהו שקשה לו ושוב מעשה באחד שהיה טוחן בריחיים והיה לו אב זקן ושלח המלך בשביל אביו לצא לעבודת המלך אמר לו בנו אבא טחון ואני אלך מחתיך לעבודת המלך שאין לה קצבה: **אמשה בני סמכי הוה ליה לאבימי בחיי אביו.** ואפילו הכי כי הוה קרי ר' אבהו אבבא היה אבימי רץ ופותח לו ואינו מניח לאחד מבניו ליכנס: **אין אין.** אפתח אפתח: **איסתייעא מילתא.** בעודו גחין לפניו שהניח במדרש מזמור אחד שבספר תהלים שלא היה מניח בו קודש לכן לדורשו. וי"מ [ד] שמקרא זה לבדו דרש מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתך וגו' קינה לאסף מיצעי ליה ודרש כך שאמר אסף שירה על שכילה הקב"ה אמתו בעליס ואבניס שבניתו ומתוך כך הותיר פליטה בישראל שאלמלא כך לא נשתייר משונאי ישראל שריד וכן הוא אומר כלה ה' את חמתו וילת אש בגיון (איכה ד): **לגון אגא.** שאני [ה] אהוב לאדי ויקיר לאמי ועושין לי זאת מה אעשה: **ליון דבר תורה הוא אלשה דעביה.** אם תקבל ממנו עבודה: **אשרי מי שלא חמאן.** שאי אפשר לקיים כבודם בכל הצורך והוא נענש עליהם: **מרבניתיה.** לומנת: [ו] **נתליה לנאם.** סבור היה שדעתו לחזור למקומו לבבל: **יחזירך לשלום.** עד מקומך: **אמר ליה.** ר' אסי לר"א דלמא ת"ו מרתח רתח עלי רבי יוחנן: **הנשמע בדבר אביו למקום.** אם מכיר באנשי המקום שמקבלים אביו לחלוק לו כבוד לקבל דברים שיאמר בשמו אל יתלה הכבוד בעצמו ואפי' יודע שיכבדוהו כאביו אלא יתלה הכבוד באביו: **שלחוני בשביל אבא.** שהוא צריך לי אבל אם אינו נשמע למקום בדבר אביו כדבר עצמו אל יתלה באביו שאינו לו אלא גנאי: **הריני כפרת משכבו.** עלי יבא כל רע הראוי לבא על נפשו: **מלאן ואילך.** כבר קבל מה שקבל שאין משפטו רשעי ישראל בגיהנם אלא י"ב חדשים[ח]: **חכם משנה שם אביו רבו.** הדורש דרשה ברבים ולוחש לתורגמן והוא משמיע משנה שם אביו ושם רבו אם בא לומר דבר הלכה שאמר אביו או רבו לוחש לתורגמן כך אמר אבא מורי כך אמר רבי ומורי: **אבל לתורגמן.** המשמיע לרבים אינו משנה אלא מכנהו בשמו ואומר כך אמר פלוני: **אבוה דמאן.** אין המתורגמן משנה: **אי נימא אבוה דתורגמן.** וכתב יראה שאין נזהר בכך אלא בשם שהוא פלאי שאין הכל דשים בו אבל השמות שקורים בהם העם כגון אברהם יצחק ויעקב ומשה ואהרן וכיוצא בהן בכל לשון ובכל זמן קורא בהן לאחרים שלא בפניו [ו]אין בכך כלום. ע"כ. (שהחכם אומר כך אמר אבא מרי והתורגמן אומר כך אמר ר' פלוני). **אינו עומד במקומו.** במדרגה אחת במקום המיוחד לאביו יאמר נראין דברי פלוני. ומסתברא דכל הני דוקא בחייו. **מאכיל.** הוא בעצמו.

מסורת הש"ם

ה) [ל"ל דמעמו. (רש"ש)], ו) [בר"ן וסוף תמרא], ז) [בהגה"ש אתא אמא זקינה וכן בר"ף אמא סבתא], ח) [בכת"י: נחין קאי אימא עליוה סלקא אתא וקמנחתא וכו'. ובגירסא שלפנינו הרש"ש מגיה דל"ל וסליקא לה], ט) [תיבות וכל אימת כו' עד עליה ליתא בע"י וכן בר"ף וגא"ש ליתא], י) [בכת"י: אורנקי. ובע"ז בר"ף אזרנקי שלך. ועיין לקמן לב ע"ב], יא) [שבת סו: קלג: קלב. עירובין כט: סה. מ"ק יב. יח: יומא עח: יבמות כה. כתובות י: לט: נ. גיטין מז: ע. ע"ז כח:], יב) [מיגקא דבקה מרגוס יגוד' מרבנייתא דרבנקה עדין], יג) [כתובות קיא ע"ב], יד) פי' המתין, טו) [בכת"י: אם. ונדלכ"ל], טז) ת"כ פרשה קדושים פרשה ח, יז) [בע"י הגירסא מלבש ומנעל מכנים וכו'], יח) [ברש"י שבע"י: ומלאה], יט) [שם: גרמיקין], כ) [שם: שבמקבלא], כא) [שם: שאני יחיד ואהוב. ועיין רש"ל], כב) [שם וסוף ד"ה: אתרם. שתמין:], כג) [עדיות פ"ג מ"ין], כד) [בדפו"ר: משמעיה], כה) [בכת"י שבכת"י: אם היה אביו חכם וחכם אחר נחלק עמו בדבר הלכה לא יאמר הכן נראין דברי אותו פלוני המחולק נגד אביו], כו) [בגא שבע"ל אליהו רבא פ"ג], כז) [עיין רש"ש], כח) [עי' תוס' ב"ב טו ע"א ד"ה ועל ידי], כט) [דפרקין ה"ז (כ.). ובפאה פ"ז ה"ח], ל) [עי' ירושלמי פאה פ"ז ה"ז ובר"ן כלן],

תורה אור השלם

1. מִזְמוֹר לְאָסָף אֱלֹהִים
בָּאוּ גוֹיִם בְּנַחֲלָתֶךָ טִמְּאוּ
אֶת הֵיכַל קָדְשֶׁךָ שָׂמוּ
אֶת יְרוּשָׁלִַם לְעִיִּים:
תהלים עט א

הגהות הגר"א

[א] גמ' רב אבי הוה כו' שבקה כו'. מעורפת היתה. רמב"ם. (הגר"א בספרו הל' פסוקה על הרא"ש):

מוסף רש"י

הריני כפרת משכבו. יסורין הבאין עלי לכפרתו יהיו, ולשון כבוד הוא זה, כשהוא מוכיר אביו או רבו לומר מיתתו לרע לומר כן (סוכה כ.).

תוס' ר"י הזקן

מאימך קביל. דהואיל והיא רוצה בכך רצונה זה כבודה ד). *ואע"פ שלא תקבל מאביך, שהוא חכם ריש לחוש שלפעמים יהיה לו חלישות הדעת על זה. גברא. בעל. נעיין. נראה ואבקשנו לך. דשפיר. יפה. והכיר שנטרפה דעתה וברח שלא יוכל לצאת ידי שמים. לקראת אמו. לכבדה. איתרח. שהה מעט. נתרצית. שחשב שלא היה רוצה לכבוד אמו אלא שרוצה להזור. ארונה. שמתה. לא נפקי. שאין זה מכבוד שאחר מיתה. הנשמע. שאנשי המקום מכירים אביו ומקבלים הדברים שאומר בשמו, אבל אם אין אנשי המקום מכירים אביו ואינו נשמע שם אלא בדבר (אביו) [עצמן], יתלה הדבר בכבוד עצמו ולא בכבוד אביו שלא יהיה לאביו אלא גנאי אם יתלה בשמו. דבר שמועה. הלכה ששמע מאביו. וודאי אין הדין [כן] באמו, שאינו חייב לומר כך לא כפרה ולא זכרונו אלא כשאומר דבר הלכה ששמע ממנו, כדקתני היה אומר דבר שמועה מפיו, אבל כשאומר בשמו מילי דעלמא אינו חייב לכבדו בדברים אלו, והיינו דקתני בברייתא היה אומר דבר שמועה ולא אמר היה דובר בשמו. וכן תבין דעת הר"ם במורים פ"ו [ה"ה] שכתב היה אומר דבר שמועה כלשון הברייתא. הריני כפרת משכבו. כלומר עלי יצא כל רע הראוי לבא בנפשו. תוך י"ב חדשים. שנדונים רשעים בגיהנם, אבל מכאן ואילך כבר קבל

* נראה דצ"ל מאביך לא תקבל.

תלמוד בבלי מהדורת נהרדעא החדש, באדיבות הוצאת ח. וגשל, © כל הזכויות שמורות

משל מי. מאכילו ומשקהו ומכבדו: **מאי נפקא ליה מיניה.** מאי חסרון כיס איכא לגביה: **פודין זה לזה מעשר שני.** אם יש לאביו מעשר שני ג) פודה הבן משלו לצורך אביו בלא חומש ולא אמרי' הרי הוא כגופו שהרי הוא אוהבו ומזונותיו עליו ולא אחר ניחו לגביה והרי הוא כמי שפודהו הוא בעצמו: **ומאכילין זה לזה מעשר עני.** אם יש לבן מעשר עני לחלק לעניים מאכילו לאביו אם אביו עני וכן כולם אע"פ שחייב עליו כגופו ואם לא היה בידו מעשר זה היה נותן לו מזונות משלו: **להעדפה.** עליו מוטל להאכילו ולהשקותו מדה בינונית ואם אביו צריך לסעודה יתירה יאכילנו מעשר עני: **שיטול אביו ארנקי בו'.** ואי אמרת כבוד האב על הבן בחסרון כיס אינו אלא משל אב אם כן האי ארנקי דקאמר רבי אליעזר משל אב הוא ומאי נפקא ליה מיניה להכלימו: **ודלמא רתח.** ואמר לאבוה מידי בריתחיה: **וקא עבר.** רב הונא: **משום לפני עור.** שגורם לבנו לחטוא: **בפומבייני.** במקום התפילה שאינו נחסר מדמיו בכך כגון בשוליו: **הנשרפין בנסקלין.** משמע אחד מן הנשרפין נתערב בנסקלין הרבה וקיי"ל (סנהדרין ד' עט:) כל חייבי מיתות שבתורה שנתערבו ואין ידוע איזה מהן בקלה ואיזה מהן בחמורה כולן יצאו בקלה שאין אתה רשאי למשוך את הקל לענוש חמור שלא נתחייב בו: **רבי שמעון אומר ידונו בסקילה.** שהיא קלה דאית ליה לרבי שמעון שריפה חמורה מסקילה וטעמא מפרש בסנהדרין (דף נ.): **אמר ליה רב יהודה בריה.** דרב יחזקאל אבא לא תתנייא הכי הנשרפין בנסקלין והוו נסקלין רובא דא"כ אמאי תלית טעמא משום דשריפה חמורה מיפוק לי דליכא למימר כולן בשריפה דא"כ אזלא לך בתר מיעוטא: **הנסקלין בנשרפין.** דאע"ג דנשרפין רובא ידונו בסקילה מפני שהיא קלה: **הא רבנן הוא דקאמרי ליה לרבי שמעון בו'.** אמ' דקאמרי שהסקילה חמורה לאו טעמא יהבי למילתייהו אלא הכי אמרי ידונו בשריפה בתר רובא ודקאמרת דידונו בסקילה להקל עליהם אין אתה מיקל אלא מחמיר שהסקילה חמורה: **לא פימא לאבוך הכי.** להודיעו פתאום שהוא טועה דקאמרת לי' לא תתנייא הכי: **כך כתוב בתורה לעורי קא מצער ליה.** והרי הוא כאומר לו עברת על ד"ת: **מקרא כתוב בתורה כך.** ואומר לו המקרא כמו שהוא כתוב והוא עצמו יבין שטעה: **אבא אומר השקיני מים.** ויש מלוה אחרת לפני לעשות כגון לקבור את המת או לויה: הכא

רב יהודה אומר משל בן. מדקתני ר"י למ"ד משל בן אם נזדמן לו כיבוד אב ואבילת עצמו ואבילת חבירו כילד יעשה אם יעסוק בכבוד אביו הלא אבילת חבירו קודמת כדאמרינן בחלו מציאות (ב"מ דף לב.) יכול אמר לו אביו אל תחזיר יכול ישמע לו ת"ל וכו' והיינו אל תחזיר שאומר לו עסוק בכבודי דאל תחזיר בחנם לא אצטריך קרא משמע א"כ דאבילת חבירו קודמת לכיבוד אב ואם יעסוק באבילת חבירו הרי אבילתו קודמת דכתיב (דברים טו) אפס כי לא יהיה בך אביון (ב"מ ב: לב.) אלך קודם לכל אדם ואם יעסוק באבילתו הרי כבוד אביו קודם למאן דאמר משל בן ומלאה לר"י שיעיר כבוד אביו ואבילת חבירו ויעסוק באבילתו דהא דאמר כיבוד אב קודם היינו דוקא להעיר לאביו לעשות לרוחו בממונו[א] לפי שזהו גוף הכיבוד[ב] אבל באבילתו כיון שאין האב נהנה באבילתו עצמה[ג] אין הבן חייב להספיד אבילתו בשביל אביו ואע"ג דאמרינן בסמוך כדי שיטול ארנקי ויטול ליס ואינו מכלימו למ"ד משל בן התם מיירי באותו ענין שיש לאב קורת רוח בכך כגון שזורקו ליס למירמה אימתא אאיעבי בימיה דאי לאו הכי אם בחנם משליך רשע הוא[ד] דעובר בבל תשחית ואפילו היכא דשוגג הוא ומשליכו בחמתו מ"מ נהנה בהשלכת ארנקי ומש"ס אין להכלימו: **אורו ליה רבנן לרבי ירמיה כמ"ד משל אב.** משמע שכך הלכה וכן פסק בשאלתות דרב אחאי בפרשת וישמע[ה] (סוף סימן מ) ופסק היכא דליית ליה לאב ואית ליה לבן מייב הבן לזון אביו וכן פסק ר"י וכ"מ דאם אין לאב ממון והבן יש לו לדאיך הבן לפרנסו משלו דלא יהא אלא אחר כדאמר בנערה שנתפתתה (כתובות דף מט:) ו) דרב אחפייה לההוא גברא ואפיק מייניה ארבע מאה זוזי לצדקה ועוד דאמרינן בירושלמי[ה] אמר רבי יוסי הלוואי דהויין כל שמעתתי ברירי לי כהך שכופין את הבן לזון את אביו ועוד ראיה מהא דאמר בירושלמי דרבי יונתן ורבי יאשיה הוו קאזלי באורחא אתא ההוא גברא וקא נסק לכרעיה דרבי יונתן אמר מאי האי אמר ליה דאמרי ליה זיל נעוק בני כיסתא כלומר הוריתי לו שיעשה כל כך שיפרנסנו בנו א"ל אמאי לא אכפי' מר אמר ליה כגון זו כופין בתמיה אמר ליה את צריכת לכך פירוש וכי לא ידעת דכופין פשיטא דכופין ועוד ראיה מירושלמי שהבאתי למעלה[ו] כבד את ה' מהונך אם יש לו ממון מייב ואם לאו פטור ובכיבוד אב ואם נאמר כבד את אביך ואת אמך יתיר דמשמע בין יש לו הון ובין אין לו הון[ז]:

דמחיל ליה ליקריה. וצריך לומר שהוויעו קודם לכן שלא יהא כמו נתכוין לאכול [נבשר] חזיר ועלה בידו בשר טלה דאמר לקמן בפ' בתרא (דף פח:) שצריך מחילה וכפרה: **ותיפוק לי משום דרובא נסקלין נינהו.** לפוס ריסטא ה"ק ואפילו היתה סקילה ממורה היו נסקלים ואין זה נכון לפרש שלפי מה שמגיה הנסקלים בנשרפים אף על גב שנשרפים רובן הן בסקילה לפי שהיא קלה אלא הכי פירושו למה לי שריפה חמורה אפילו הס שוות תיפוק לי משום דרובא נסקלים נינהו:

משל מי רב יהודה אמר [ט]משל בן רב נתן בר אושעיא אמר [א]משל אב אורו ליה רבנן לרב ירמיה ואמרי לה לבריה דרב ירמיה כמ"ד משל אב מיתיבי נאמר [1]כבד את אביך ואת אמך ונאמר [2]כבד את ה' מהונך מה להלן בחסרון כיס אף כאן בחסרון כיס[ב] ואי אמרת משל אב מאי נפקא ליה מיניה לביטול מלאכה ת"ש [ג]ב' אחים שני שותפין האב ובנו הרב ותלמידו פודין זה לזה מעשר שני [3]ומאכילין זה לזה מעשר עני ואי אמרת משל בן נמצא זה פורע חובו משל עניים לא צריכא להעדפה אי הכי היינו דקתני עלה אמר רבי יהודה [ד]תבא מאירה למי שמאכיל את אביו מעשר עני ואי להעדפה מאי נפקא מינה אפילו הכי זילא ביה מילתא ת"ש [ג]שאלו את ר"א עד היכן כיבוד אב ואם אמר להם [ה]כדי שיטול ארנקי ויזרקנו לים בפניו ואינו מכלימו ואי אמרת משל אב מאי נפקא ל' מיניה בראוי ליורשו וכי הא דרבה בר רב הונא דרב הונא קרע שיראי באנפי רבה בריה אמר איזול איחזי אי רתח אי לא רתח ודלמא רתח [ו]וקעבר [3]אלפני עור לא תתן מכשול [ז]דמחיל ליה ליקריה [ח]והא קעבר משום [4]בל תשחית דעבד ליה בפומבייני ודילמא משום הכי לא רתח דעבד ליה בשעת ריתחיה: [ט]מתני ליה רב יחזקאל לרמי בריה הנשרפים בנסקלים רבי שמעון אומר ידונו בסקילה שהשריפה חמורה אמר ליה רב יהודה בריה אבא לא תיתנייא הכי מאי איריא [י]שריפה חמורה תיפוק לי דרובא נסקלים נינהו אלא [כ]הכי איתנייא הנסקלים בנשרפים א"ל אי הכי אימא סיפא וחכמים אומרים [יא]ידונו בשריפה [יב]שהסקילה חמורה מאי איריא דסקילה חמורה תיפוק לי דרובא נשרפים נינהו א"ל התם רבנן הוא דקאמרו ליה לר"ש דקאמרת שריפה חמורה לא סקילה חמורה א"ל שמואל לרב יהודה [יג]שיננא[ל] [ח]לא תימא ליה לאבוך הכי דתניא הרי שהיה אביו עובר על דברי תורה אל יאמר לו אבא עברת על דברי תורה אלא אומר לו אבא כך כתוב בתורה כך כתוב בתורה צעורי קא מצער ליה אלא אומר לו [יד]אבא מקרא כתוב בתורה כך אלעזר בן מתיא אומר אבא אומר השקיני מים ומצוה לעשות מניח אני כבוד אבא ועושה את המצוה שאני ואבא חייבים במצוה איסי בן יהודה אומר אם אפשר למצוה ליעשות ע"י אחרים תיעשה על ידי אחרים וילך הוא בכבוד אביו אמר רב מתנה [יט]הלכה כאיסי בן יהודה א"ר יצחק בר שילא א"ר מתנה אמר רב חסדא [כ]האב שמחל על כבודו כבודו מחול הרב שמחל על כבודו אין כבודו מחול ורב יוסף אמר [לא]אפי' הרב שמחל על כבודו כבודו מחול שנאמר [5]ויי' הולך לפניהם יומם אמר רבא הכי השתא התם הקדוש ב"ה עלמא דיליה הוא ותורה דיליה היא מחיל ליה ליקריה הכא

מוסף רש"י

מאירה. חסרון כמו לרעת ממתלת (דברים כח כ). הנשרפים בנסקלים. משמע כגון דהוו נסקלין רובא ואיערבא בהו מיעוטא נשרפין (סנהדרין פ:). אמר ליה רב יהודה בריה. רב יהודה רביה דר' יחזקאל אבוה הוה (לקמן לג:). תיפוק ליה דרובא נסקלים נינהו. היכי נקט טעמא משום דאי אתה רשאי למושכו למיתה תמוהה, אלא הכי נדייניהו בסקילה בתר רובא (סנהדרין שם). הנסקלין בנשרפין. דאע"ג דנשרפין רובא, מדתני לר' שמעון בסקילה מפני שהשריפה חמורה (שם). אע"ג דרובא דהוי נשרפין דקתני נסקלין נשרפין משמע חד נקלל שנתערב בנשרפין טובא אפ"ה לר' שמעון ידונו כולן בסקילה מפני שהשריפה חמורה (שם עט:). התם רבנן הוא דקאמרו. דקא מפיימי רבנן שהסקילה חמורה, לאו למיתב טעמא למילתייהו מפיימי הכי, אלא הכי קאמרי ידונו בשריפה כדייניהו בתר רובא, ודקאמרת למיזל בתר מיעוטא משום דשריפה חמורה ואין אנו רשאין למשוך את הקלים, לאו חמורה היא אלא קלה היא (שם פ:). לא תימא ליה לאבוך הכי. להודיעו שהוא טועה בדבר המכסוף ומלטער (שם פא.). כך כתוב בתורה. קס"ל בתמיהה קאמר וכי כך כתוב בתורה, צעורי קא מצער ליה. המביישו ואומר וכי יפה אתה עושה (שם). אלא. בגימוחא אומר לו מקרא האמור בתורה ואומר לו אבי מקרא כך וכך כתוב בתורה, והוא עצמו יפוס על לבו על מה מגיהו, והכי נמי אין לך לומר לאחיך לא תתנייא הכי (שם).

מוסף תוספות

א. כגון שחוט לי בחמתך. תוס' ב"מ לב. ב. דאביו נהנה מגוף הבהמה. שם. ג. שאינו נהנה מן האבידה שמפסיד הבן אע"פ שהוא נהנה שהיה מכבדו בדבר אחר בשעה שמחזיר האבידה. תוס' הרא"ש. שגם לאב קשה האבידה. תוס' ב"מ לב. ד. דעובר בבל תשחית ואין חייב לכבדו בזה. תוס' הרא"ש. ה. אפי' הוא מחזר על הפתחים והאי דאמרי אפי' מחזר על הפתחים לא שיתן לו ממונו ויחזור על הפתחים אלא בגופו מכבדו ובטל מלאכתו ומתוך זה צריך לחזר על הפתחים. תוס' הרא"ש. ועי' מהרש"ל.

מוסף הש"ס

ג) [לעיל ל ע"ב, ע"ש], ד) תוספתא דמעשר שני פ"ד ה"ו, ה) [לעיל לא. ע"ש היטב], ו) נדה מ. ב"מ ה: ע"ז ו: [מו"ק יח. ע"ש], ז) שבת קכט. קמ:, ח) סנהדרין פ:, ט) [בכמ"י ופסנהדרין: דשריפה], י) ע"ש, יא) [ברכות לו. וש"נ], יב) [עמ"ש בס"ד תגיגה טו: על הגליון], יג) [בדפו"ר: פוהרו], יד) [בדפו"ר: לפניו], טו) [בכ"י שבי"ף נוסף: שאם יסקהו יתבטל מלאותה מלוה], יז) [מבמיס ל: בד"ה חנמה הענף כו' הגיהו תוס' בגעיא זו בספק וע' תוס' ב"מ לג. ד"ה אבידתו], יח) [יתכו. כ"ה בתוס' הכל"ש], יט) לפניו אם אתא דרבא אכפייה לרב נתן, כ) [דפרקין ה"ז], כא) [לא ע"ב בד"ה כבד].

תורה אור השלם

1. כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ לְמַעַן יַאֲרִכֻן יָמֶיךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ:
שמות כ יא
2. כַּבֵּד אֶת יְיָ מֵהוֹנֶךָ וּמֵרֵאשִׁית כָּל תְּבוּאָתֶךָ:
משלי ג ט
3. לֹא תָקִלֵּל חֵרֵשׁ וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְיָ:
ויקרא יט יד
4. כִּי תְצוּר אֶל עִיר יָמִים רַבִּים לְהִלָּחֶם עָלֶיהָ לְתָפְשָׂהּ לֹא תַשְׁחִית אֶת עֵצָהּ לְנִדַּח עָלָיו גַּרְזֶן כִּי מִמֶּנּוּ תֹאכֵל וְאֹתוֹ לֹא תִכְרֹת כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה לָבֹא מִפָּנֶיךָ בַּמָּצוֹר: דברים כ יט
5. וַיְיָ הֹלֵךְ לְפָנֵיהֶם יוֹמָם בְּעַמּוּד עָנָן לַנְחֹתָם הַדֶּרֶךְ וְלַיְלָה בְּעַמּוּד אֵשׁ לְהָאִיר לָהֶם לָלֶכֶת יוֹמָם וָלָיְלָה: שמות יג כא

גליון הש"ס

גמ' משל בן. ע' כר"ש פ"ש מ"ש דפאה: שם דמחיל ליה ליקריה. ע' טורי אבן מגילה כח ע"ש ד"ה מ"ת משגאי:

תוס' ר"י הזקן

לבטול מלאכה. שנתבטל ממלאכתו כשמאכילו. [מעשר שני] בלא חומש. דאחר הוא ולא קרינן כי יגאל איש ממעשרו ויסף חמישיתו [ראה ויקרא כז, לא]. ומאכילים. אם האחד עני. פורע חובו. עליו מוטל להרנסו. להעדפה. שרשאי להעדיף מזונותיו ממעשר עני ולא הוי פורע חובו, שאם הוא נותן לו די ספקו כמו שמוטל עליו. מאי נפקא לן מינה. הרי הוא נותן לו מה שמוטל עליו ליתן. והלכתא משל אב. [וכתב הרי"ף דשדרו] ממתיבתא זקן

שמד א מיי' פ"ו מהל' ממרים הל' ג סמג עשין קי טוש"ע י"ד סי' רמ סעיף ה:
שמה ב מיי' פ"ה מהל' מעשר שני הל' יא:
שמו ג מיי' פ"ו מהל' מתנות עניים הלכה יג:
שמז ד טוש"ע י"ד סי' רמ סעי' ה בהג"ה:
שמח ה מיי' פ"ו מהל' ממרים הלכה ז טוש"ע י"ד סי' רמ סעי' ח:
שמט ו ז מיי' פי"ד מהלכות סנהדרין הל' ד והל' ו:
שנ ח מיי' פ"ו מהל' ממרים הלכה יא טוש"ע י"ד סימן רמ סעיף יא:
שנא ט מיי' פ"ו מהל' ממרים הלכה יא טוש"ע שם:
שנב י מיי' שם הל' יג טוש"ע שם סעי' יב:
שנג כ מיי' שם הל' ח טוש"ע שם סעי' יט:
שנד ל מיי' פ"ה מהל' מ"ת הל"ל טוש"ע שם סימן רמב סעיף לב:

עין משפט נר מצוה

א [מיי' פ"ה מהל' ת"ת הל' י"ח טוש"ע י"ד סי' רמב סעיף נ"ז]:
שנה ב מיי' פ"ו מהל' ת"ת הל"ו טוש"ע י"ד סימן רמד סעיף יד:
שנו ג מיי' פ"ב מהל' מלכים הל' ג:
שנו ד מיי' פ"ו מהל' ת"ת הלכה ח סמג עשין יג טוש"ע י"ד סי' רמד סעי' ח:
שנח ה מיי' שם הל' ג טוש"ע שם סעי' ד:
שנט ו מיי' שם טוש"ע שם סעיף ג:
שם ז מיי' שם הל' ג טוש"ע שם סעי' ו:
שסא ח מיי' שם הל' ט טוש"ע שם סעי' ח:
ט מיי' שם הל' ח טוש"ע שם:

תורה אור השלם

1. כִּי אִם בְּתוֹרַת יְיָ חֶפְצוֹ וּבְתוֹרָתוֹ יֶהְגֶּה יוֹמָם וָלָיְלָה: תהלים א ב
2. וַיִּקַּח חֲמֵאָה וְחָלָב וּבֶן הַבָּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּתֵּן לִפְנֵיהֶם וְהוּא עֹמֵד עֲלֵיהֶם תַּחַת הָעֵץ וַיֹּאכֵלוּ: בראשית יח ח
3. שׁוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ אֱלֹהֶיךָ בּוֹ מִקֶּרֶב אַחֶיךָ תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ לֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי אֲשֶׁר לֹא אָחִיךָ הוּא: דברים יז טו
4. מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם וְהָדַרְתָּ פְּנֵי זָקֵן וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְיָ:
ויקרא יט לב
5. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה אֱסֹף לִי שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָדַעְתָּ כִּי הֵם זִקְנֵי הָעָם וְשֹׁטְרָיו וְלָקַחְתָּ אֹתָם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וְהִתְיַצְּבוּ שָׁם עִמָּךְ: במדבר יא טז
6. יְיָ קָנָנִי רֵאשִׁית דַּרְכּוֹ קֶדֶם מִפְעָלָיו מֵאָז: משלי ח כב

תוס' ר"י הזקן

הלולא. חופה. מדלי. מגביה להם הכוס שישתו. **רבנן רבנן.** כלומר אלו שעמדו מפני אינם גדולים ואתם גדולים ולפיכך לא עמדתם הלא אף הם גדולים. אשמאי. בור. לא תשם [בראשית מז, יט] לא תבור. **מזקני ישראל.** וחכמים היו שהרי שרתה עליהם נבואה. **שיש בה הידור.** שניכר שלכבודו עשה והיינו כשהוא קרוב. **בממון.** ליתן לו משלו. **יעצים.** לשון עוצם עיניו מראות ברע [ישעיה לג, טז], כמו סוגר. **ויראת מאלהיך.** כלומר אע"פ שאתה עושה בדרך שלא יחשדוך בני אדם על זה שיחשבו שלא ראיתו ולא ידעתו יש לך ליראה מהשם שידע לבבך. **ישריח.** שלא ילך תמיד לפניהם שיטרחו לענמוד. **זקן ויראת.** אף לזקן נאמר ויראת.

זקן אשמאי. פי' בקונטרס אשמאי רשע[א] ועם הארץ וקשה דהיכי קאמר איסי בן יהודה דשיבה משמע אפילו זקן אשמאי והלא מצוה אפילו להכותו לבזותו לזלזלו לכך פר"ת אשמאי לשון שוממין כמו פתחי שמאי דמנחות[ב] (דף נג.) כלומר בור ועם הארץ[ג] כדמתרגמינן והאדמה לא תשם ותרעה לא תבור (בראשית מז): **ואין זקן אלא חכם שנאמר אספה לי שבעים איש כו'.** לאו גזירה שוה[ד] גמורה היא דאם כן ליבעו מומחין כי התם[ה] אלא לא הוי אלא הוכחה בעלמא דזקן אשמאי אינו[ה]: **מאי שנא דפלגינהו ש"מ דהאי לאו האי.** וה"ק מפני שיבה תקום והדרת תקום והדרת פני זקן שקנה חכמה ש"מ אפי' יניק וחכים ופירש בקונטרס מדקפיד קרא אחכמה ש"מ דזקן לאו אשמאי אלא בעינן חכמה בהדיה דליכא למימר ר' יוסי נמי אזקן אשמאי פליג וקאמר דלא בעינן חכמה דא"כ היינו איסי בן יהודה[ו] כן פירש הקונטרס ועוד מוסיף ר"י דליכא למימר נמי דודאי פליג ואמר זקן אשמאי מהני ואיסי פליג עליה ואומר אפי' סבי דארמאי דהא כל שיבה במשמע קאמר הא לא אשכחן בשום דוכתא דזקן עובד כוכבים צריך לכבדו ועוד דלקמן (דף נג.) קאמר דרבי יוחנן הוה קאי מקמי סבי ארמאי ותלי טעמא בחכמה הרפתקי עדו עלייהו ולא קאמר משום דאיסי[ז] וא"ת כיון דבהדי שיבה נמי בעי חכמה כדפירש בקונטרס לרבי יוסי הגלילי דמרבה אפי' יניק וחכים שיבה דכתב רחמנא למה לי פשיטא כיון דאפי' יניק וחכים כ"ש שיבה וחכים דמי גרע אם הוא זקן בהדי חכם וי"ל דאי לא כתב רחמנא שיבה ה"א דינבעי זקן וחכם ממש אבל יניק וחכים לא להכי אתא שיבה לגלויי דלא בעינן זקן וחכים אלא בחד לחוד סגי אפילו יניק וחכים ומיהו קשה דאם כן מאי קאמר אי ס"ד דקאמר ת"ק לכתוב רחמנא מפני שיבה זקן תקום אדרבה לא לכתוב אלא זקן והא נמי אמר זקן בלא שיבה זקן במשמעו זקן ממש משמע אלא ודאי זקן יניק וחכים משמע והדרא קושיא לדוכתיה וגלאה לר"י דודאי יניק וחכים צריך שיהא מופלג ולכך אינטריך שיבה אע"פ שאינו מופלג דכך לי זקן שאינו מופלג כמו יניק וחכים שהוא מופלג אבל אם היו שוים בחכמה הייניק והזקן צריך שיעמוד היניק מפני הזקן דגבי יניק צריך שיהיה מופלג בחכמה וגבי זקן אינו צריך: אין

הכא תורה דיליה היא הדר אמר רבא[ח] אין תורה דיליה היא דכתיב[1] ובתורתו יהגה יומם ולילה איני והא רבא משקי בי הלולא דבריה[2] ודל ליה כסא לרב פפא ולרב הונא בריה דרב יהושע וקמו מקמיה לרב מרי ולרב פנחס[3] בריה דרב חסדא ולא קמו מקמיה איקפד ואמר הנו רבנן רבנן והנו רבנן לאו רבנן ותו רב פפא הוה משקי בי הלולא דאבא מר בריה ודלי ליה כסא לר' יצחק בריה דרב יהודה ולא קם מקמיה ואיקפד אפ"ה[4] הידור[7] מיעבד ליה בעו אמר רב אשי אפילו למ"ד הרב שמחל על כבודו כבודו מחול נשיא שמחל על כבודו אין כבודו מחול מיתיבי מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי צדוק שהיו מסובין בבית[8] המשתה בנו של רבן גמליאל והיה רבן גמליאל עומד ומשקה עליהם נתן הכוס לר' אליעזר ולא נטלו נתנו לר' יהושע וקיבלו אמר לו רבי אליעזר מה זה יהושע אנו יושבין ורבן גמליאל[9] (ברבי) עומד ומשקה עלינו אמר ליה מצינו גדול ממנו ששמש[10] (אברהם גדול ממנו ושמש) אברהם גדול הדור היה וכתוב בו[1] והוא עומד עליהם ושמא תאמרו כמלאכי השרת נדמו לו לא נדמו לו אלא לערביים ואנו לא יהא רבן גמליאל ברבי עומד ומשקה עלינו אמר להם רבי צדוק עד מתי אתם מניחים כבודו של מקום ואתם עוסקים בכבוד הבריות הקב"ה משיב רוחות ומעלה נשיאים ומוריד מטר ומצמיח אדמה ועורך שולחן לפני כל אחד ואחד ואנו לא יהא רבן גמליאל ברבי עומד ומשקה עלינו אלא אי איתמר הכי איתמר[11] אמר רב אשי אפילו למ"ד[2] נשיא שמחל על כבודו כבודו מחול[3] מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול שנאמר[3] שום תשים עליך מלך[12] שתהא אימתו עליך: [13]ת"ר[4] מפני שיבה תקום יכול אפילו מפני זקן אשמאי ת"ל זקן ואין זקן אלא חכם שנאמר[5] אספה לי שבעים איש מזקני ישראל רבי יוסי הגלילי אומר[14] אין זקן אלא מי שקנה חכמה שנאמר[6] ה' קנני ראשית דרכו יכול יעמוד מפניו ממקום רחוק ת"ל תקום והדרת לא אמרתי קימה אלא במקום שיש הידור יכול יהדרנו בממון ת"ל תקום והדרת מה קימה שאין בה חסרון כים אף הידור שאין בו חסרון כים יכול יעמוד מפניו מבית הכסא ומבית המרחץ ת"ל תקום והדרת[15] לא אמרתי קימה אלא במקום שיש הידור[16] יכול יעצים עיניו כמי שלא ראהו ת"ל תקום ויראת[17] דבר המסור ללב נאמר בו יראת מאלהיך[18] רבי שמעון בן אלעזר אומר[19] מנין לזקן שלא יטריח ת"ל זקן ויראת איסי בן יהודה אומר מפני שיבה תקום[20] אפילו כל שיבה במשמע רבי יוסי הגלילי היינו תנא קמא איכא בינייהו יניק וחכים ת"ק סבר יניק וחכים לא רבי יוסי הגלילי סבר[21] אפילו יניק וחכים מ"ט דרבי יוסי הגלילי אמר לך אי ס"ד כדקאמר ת"ק א"כ נכתוב רחמנא מפני שיבה זקן תקום והדרת מ"ש דפלגינהו רחמנא למימר דהאי לאו האי והאי לאו האי ש"מ אפי' יניק וחכים ות"ק משום דבעי למיסמך זקן ויראת[22] ותנא קמא מ"ט אי ס"ד כדקאמר רבי יוסי הגלילי א"כ נכתוב רחמנא מפני

מסורת הש"ס

ח) ע"ז יט, ב) [בכת"י: ולין], ג) ס"ל בני, ד) [בכת"י: בעי ליה למיעבד. ובמ"ף ולא"ס: בעי למיעבד ליה], ה) [בכת"י וע"י: משתה. וכל"ל יעב"ן], ו) [ביל"קוטו רמז רכט בפ' בשלח העתיק דדכתי], בכת"י איתא, בריבי וכ"כ בדפו"ר, וע"י. והוקף ע"י הרש"ל ע"ש, וכר"ש מדעטוח], ז) ס"ל ל"ג, ח) פנהדרין יט: כתובות ח. קוטה מא:, ט) [פנהדרין כג.], י) מ"כ פ' קדושים פרק ז תוספתא דמגילה פ"ג הט"ו, כ) [נ"מ נח:], ל) [לקמן נג:], מ) [ע' תוס' ספמיס כא: ד"ה לכתוב ומה שליימתי על ליקון], נ) [בכתשית יח, ד], ס) [בכ"י שבכ"ף נוסף: שמלא שמוטן], ע) [לקמן לג. ע"ש], פ) [עיין פנהדרין ג ע"ש].

מוסף רש"י

אין תורה דיליה היא. נקראת על שמו של אומו תלמיד שטרח בה לכתיב ובתורתו דמשמע של כל אדם (ע"ז יט:). **בי הילולא.** חופה (עירובין נד:). **ודלי ליה כסא.** הגביה להן הכוס להשקותן (רש"י דר"ף). **ברבי.** גדול הדור היה וכל היכא דקרי ליה ברבי לשון חכמה וחריפות הוא (לעיל כא:). **שום תשים עליך מלך.** ישראל החזרו שיאמו עליהם שיומת הרבה, כלומר שתהא אימתו עליהם הלכך אין כבודו מחול, שלפיכך היבה הכתוב שיומת הרבה (כתובות יז:). **ה' קנני ראשית דרכו.** מפני שבשעלה במחשבה לפניו לברוא את עולמו נתקיים העולם בשביל התורה (אבות פ"ו מ"יא). **דבר המסור ללב.** שלא אדם, נאמר בו הוי ירא מן היודע מחשבות (ב"מ נח:). **ויראת מאלהיך.** יש לך ליראה מן היוצר היודע מחשבתך שאתה מבקש מחבולות להפטר ממצותו (לקמן לג.).

מוסף תוספות

א. מלשון אשם. במכ"ן. ב. לענין מזוזה פתחי שמאי כלומר פתחים ריקים שאין שם משקוף. **סס.** ג. בלא תורה. תוס' רי"ד. אלא שההוא בעל מידות. מאירי. והיינו דממעט אין זקן אלא חכם, ומשום הכי פליג איסי ואמר כל שיבה במשמע. המב"ן. ד. מתוך פרש"י משמע דדריש ג"ש זקן מזקני וכן פירש בהדיא בשמעתין גבי אי ס"ד כדאמר ת"ק. תוס' הרא"ש. ה. דאשכחן זקן בלשון חכם. ריטב"א. ו. דע"כ איסי בן יהודה סבר דזקן היינו יניק וחכים. תוס' הרא"ש. דכיון דס"ל דשיבה משמע אפי' אשאני א"כ זקן לאו פירושא דשיבה הוא אלא באפי נפשיה קאי ולינק וחכים אתי דאי זקן וחכים ל"ל משום חכמה תיפוק לי משום זקנה. ר"ן. ז. אלא מפני דרך ארץ היו חולקים להם כבוד ולא בא איסי לרבות אלא זקן אשמאי ולא סבי דארמאי. תוס' הרא"ש.

תלמוד בבלי מהדורת נהרדעא החדש, באדיבות הוצאת ח. וגשל, © כל הזכויות שמורות

יכול יהדרנו בממון. כדכתיב (ויקרא יט) לא תהדר פני גדול דמשמע בממון וכגון ודל לא תהדר בריבו (שמות כג): **מי לא עסקינן.** כלומר מי לא משמע נמי אפילו נוקב מרגניתא שאומנות יקרה היא ומצריך ליה למיקם ואע"ג דבטל ממלאכתו ואיכא חסרון כיס: **מה הידור שאין בו ביטול מלאכה.** דאין לשון הידור אלא נשיאות פנים או בממון או בכיבוד דברים ואין במשמעו ביטול מלאכה: **מה קימה שאין בה חסרון כיס.** דהא אוקימנא דבשאין בה ביטול מלאכה עסקינן ותו לא שייך בה חסרון כיס: **אף הידור שאין בו חסרון כיס.** ועל כרחיך לא נכתב הידור אלא לדרוש כדאמרן למעוטי עמידה מרחוק ולמעוטי בית המרחץ כדאמרן: **עומדין מפניהם.** במבאי בכורים קאי כשעודרים בתוך ירושלים: **גמלאה מכשין.** שלא יבאו עוד שיאמרו נבזה אנו בעייניהם ולאו משום חיבוב מצוה הוה ואילו בני אדם הנילכים שבוים בעיר ועסוקים במלות לא הוה למיקם מקמייהו: **מסחותא.** מרחץ כדמתרגמי' (בראשית מג) וירחץ ואסחי: **שני תומשים.** שני ממישות של ספר שניתי לו מדרש אגדותיו: **שני שלישי שלים.** שני חלקים של שלש הספר: **תורת כהנים.** ספר ויקרא שניתי לו בריית של מדרש הספר: **כהן היה מהרהר.** וטרוד היה ולא הבין בדברך לפניו: **בתי גואי.** מקום שבני אדם עומדים ערומים והא דר' שמעון ברבי בתי בראי מקום שעומדים לבושים דהתם מקום הידור הוא: **ה"נ מסתברא.** דר' שמעון ברבי בתי בראי מדקאמר ליה כהן יושב והרהר: **לאונסיה שאני.** פעמים שהוא טרוד ומעיין ב) בשמועתיה לפני כיסתו למרחץ וע"כ היא שגורה בפיו ולבו ומעיין בה בבית המרחץ: **ברשיעי עסקינן.** בתמיה למה לי קרא אם ראה ועבר עיניו הרי עבר על תקוס והלדת: **ומן חיובים.** בארבע אמותיו כדלקמן (עמוד ב ג): **ס"ל וירא.** יש לך לירא מן היולר היודע מחשבותיך שאתה מבקש תחבולות להפטר ממצותו: **שיש בה הידור.** כבוד ונשיאות פנים שדבר היכר הוא שבשבילו עמד: **באידך גיסא.** הנהר מפסיק ביניהם: **ולאו רב מובהק אנא.** ואף על פי שאתם רחוקים יותר מד' אמות אינני לכו למיקם: **לאו אדעתין.** לא נזכרו לעמוד שהיינו טרודים: **ואי מקיף.** מסבב דרך אחרת שלא ג) לעבור לפני הגבור: **חיי.** מאריך ימים: **דגיסי בהו ברבנן.** תמיד רגילים אצלם ולבסם גם בחכמים כאילו הם מסם: **גיסי.** בלע"ז פרייי"ר: **הרפתקי.** ד) מקרקות ולרות ורלו נסים הרבה ומופתים: **עדו עליהן.** עברו עליהם: **אביי יהיב ידא לנסי.** פושט ידו לזקנים כל כמה שעוברים אצלו ונשענין עליו: **רבא.** היה שולח שלוחיו לפשוט להן יד אבל הוא עצמו לא: **רב נחמן משדר גוזאי.** סריסים שהיו תמיד לפניו לפי שהיה שר חתן הנשיא ואב ב"ד היו רגילין לעמוד לפניו משרתים להכות ולכוף מאן דלא ניים דינא וכשהיו זקנים עובדים לפניו היה שולח הנך סריסים להחזיק בידם אבל הוא עצמו לא שלא לזלזל בתורתו דאמר מי לאו תורה כמה נחמן איכא בשוקא הלכך אין חשיבותי בשביל עצמי אלא בשביל תורה. ואית דמפרשי אביי יהיב ידא לנסי מכבד עצמו בזקנים ופושט להם ידו שישען הוא עליהם רבא משדר שלוחיה שיצאו לקראתו לכבודו וכן רב נחמן ואיתא דכל היכא דגרסי' יהיב ידא להשען אחרים עליו קאמר ולא להשען הוא על אחרים כדאמר ביפרק קמא דיומא (דף ט:) ריש נקיש הוה סמי בידאנא אתא רבה בר בר חנה יהיב ליה ידא שישען ר' שמעון בן נקיש עליו ולא לשפת הגבור: מכבוד

אין בעלי אומניות ראשון לעמוד בו'. תימה מה לשון ראשי שייך דמשמע דאיכא איסורא ו"ל דמיירי בעוסקין במלאכת אחרים ד) והשתא שייך לשון ראשי[א] ומיהו י"ל ראשים כמו מיינין כי ההיא דתנן בערכין פרק המקדיש שדהו (דף כח:) כמה רוצה אדם ליתן בשור זה לעולה אע"פ שאינו ראשי פי' אע"פ שאינו מייב[ב] והשתא ניחא דמיירי שפיר בעוסקין במלאכת עצמן ה): **שני חומשין.** פי' בקונטר' לשון חומש הספר וי"מ ממשה חומשין יש בו כמו בשל תורה שהי' אומר אתיש (תהלים ח) כאיל תערוג על אפיקי מים (שם מב) אך טוב לישראל (שם עג) תפלה למשה (שם ל) יאמרו גאולי (שם קז) ו) לכל אחד מן הספרים אלו מסיים באמן לבד מן האחרון שהוא סוף תהלים: **[שמא בהן יושב ומהרהר בו'.** לא היה לריך לומר בהן דה"ק בשאר ד"ת אלא הא דקאמר הכי קודם ז) ר' חייא יבא עלי אם לא הייתי דאמר ר' חייא יבא עלי אם לא הייתי מסתכל בספר תהלים כו'. ת"י:] אין

מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ומדלא כתב הכי ש"מ חד הוא אמר מר יכול יהדרנו בממון ת"ל תקום והדרת מה קימה שאין בה חסרון כיס אף הידור שאין בו חסרון כיס וקימה לית בה חסרון כיס מי לא עסקינן דקא נקיב מרגניתא אדהכי והכי קאים מקמיה ובטיל ממלאכתו אלא אקיש קימה להידור מה הידור שאין בו ח) ביטול אף קימה שאין בה ביטול ואקיש נמי הידור לקימה מה קימה שאין בה חסרון כיס אף הידור שאין בו חסרון כיס מכאן אמרו ט) אין בעלי אומניות רשאין לעמוד מפני תלמידי חכמים בשעה שעוסקין במלאכתם ולא י) והתנן כ) כל בעלי אומניות עומדים מפניהם ושואלים בשלומם ואומרים להם אחינו אנשי מקום פלוני בואכם לשלום א"ר יוחנן מפניהם עומדים מפני תלמידי חכמים אין עומדים אמר רבי יוסי בר אבין ל) בוא וראה כמה חביבה מצוה בשעתה שהרי מפניהם עומדים מפני תלמידי חכמים אין עומדים ודלמא שאני התם דא"כ מ) אתה מכשילן לעתיד לבא אמר מר יכול יעמוד מפניו מבית הכסא ומבית המרחץ ולא והא ר' חייא הוה יתיב בי מסחותא וחליף ואזיל רבי שמעון בר רבי ולא קם מקמיה ואיקפד ואתא אמר ליה לאבוה שני חומשים שניתי לו בספר תהלים ולא עמד מפני ותו בר קפרא ואמרי לה ר' נ) שמואל בר ר' יוסי הוה יתיב בי מסחותא על ואזיל ר' שמעון בר רבי ולא קם מקמיה ואיקפד ואתא א"ל לאבוה שני שלישי שליש שניתי לו בתורת כהנים ולא עמד מפני ואמר לו שמא בהן יושב ומהרהר טעמא דבהן יושב ומהרהר הא לאו הכי לא לא קשיא ג) הא בבתי גואי הא בבתי בראי ה"נ מסתברא נ) דאמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן ד) בכל מקום מותר להרהר חוץ מבית המרחץ ומבית הכסא דילמא לאונסיה שאני: יכול יעצים עיניו כמי שלא ראהו נ) אמר ברשיעי עסקינן אלא ה) יכול יעצים עיניו מקמי דלימטיה זמן חיובא דכי מטא זמן חיובא הא לא חזי ליה דקאים מקמיה ת"ל תקום ויראת תנא ו) איזוהי קימה שיש בה הידור הוי אומר זה ד' אמות אמר אביי לא אמרן אלא ברבו שאינו מובהק אבל ברבו המובהק ז) מלא עיניו אביי מכי הוה חזי ליה לאודניה דחמרא דרב יוסף דאתי הוה קאים אביי הוה רכיב חמרא וקא מסגי אגודא דנהר סגיא יתיב רב משרשיא ורבנן באידך גיסא ולא קמו מקמיה אמר להו ולאו רב מובהק אנא אמרו ליה ח) לאו אדעתין: ר' שמעון בן אלעזר אומר מנין לזקן שלא יטריח ת"ל זקן ויראת: אמר אביי נקטינן ט) דאי מקיף חיי אביי מקיף רבי זירא מקיף רבינא הוה יתיב קמיה דר' ירמיה מדיפתי חלף ההוא גברא קמיה ולא מיכסי רישא אמר כמה חציף הא גברא א"ל דלמא ממתא מחסיא ניהו דגיסי בה רבנן: איסי בן יהודה אומר מפני שיבה תקום ואפילו כל שיבה במשמע: י) אמר ר' יוחנן הלכה כאיסי בן יהודה ר' יוחנן הוה קאי מקמי סבי דארמאי אמר כמה הרפתקי עדו עלייהו דהני רבא מיקם לא י) קאי כ) הידור עבד להו אביי יהיב ידא לסבי רבא משדר שלוחיה רב נחמן משדר גוזאי אמר אי לאו תורה כמה נחמן בר אבא איכא בשוקא א"ר אייבו אמר ר' יוסי אין

מסורת הש"ס

א) [כמ"ש נוסף: מגלאכה, וכן בסמוך. וכ"ה כרש"י ועי"ל], ב) [מולין נד:], ג) בכורים פ"ג מ"ג מולין נד:, ד) מולין נד: פסחים סח: מנחות עב. ע"ש, ה) [ל"ל ישמעאל. יעב"ל. (ועיין ביפה עינים)], ו) ע"ז מד: זבחים קב: שבת קנ. (ודף י) ודף מ: ברכות כד:, ז) [ויומא ו. וש"נ], ח) [ברכות כו. וש"נ], ט) [בר"פ: אמר מאי הלכה וכו'], י) [בכמ"ש ובפו"ל ור"מ: קאים], כ) [ל"ל בשמועתו. (יעב"ל)], ל) [נוסח בהמשך העמוד שלפניו (רש"ש, ע"ב)], מ) [ברש"ש שבריי"ש: שלא להטריח את הציבור ואינו עובר לפני הציבור], נ) [ל"ל מאורעות. (יעב"ל)], ס) [וכן פרש"י במולין נד: ע"ש], ע) [וע"ע תוס' מולין נד: ד"ה אין ומוס' ערכין כמ: ד"ה אומרין ומוס' תענית יג: ד"ה אין], פ) [בתוס' הרא"ש: וכן], צ) [תוס' הרא"ש: ד"ה אם כה. ועיין סוטה ד ע"ב], ק) [בתוס' הרא"ש נוסף: היה], ר) [פרש"ש לג].

תוס' ר"י הזקן

ובטיל ממלאכתו. ויש שוה פרוטה באותה קימה. מה הידור. שיכול להדרו אפילו כשעושה מלאכתו. אף קימה. שאם עושה מלאכה אינו מצווה לקום. ומה קימה [שאין בה חסרון כיס]. שהרי אינו נותן לו ממונו. אינן רשאין. פיר"ש באלו טרפות [מולין נד, ב ד"ה אין] כשעסוקים במלאכת אחרים. ע"כ. ולישנא דעסוקים במלאכתן לא משמע מלאכת אחרים אלא משמע מלאכת עצמן, ופשטיה דעובדא דר' חנינא פתורא דאלו טרפות נמי משמע שהיה עוסק במלאכת עצמו דקא קרי ליה פתורא כלומר שהיה שולחני, אע"פ שנדחק שם ר"ש לפרש שהיה משתכר בשביל אחרים למחצה. ופי' אינן רשאין, כלומר מצד החיוב והוא כמו אינן חייבין. דלפר"ש קשה אפילו הם במלאכת אחרים אמאי אינן רשאין ישלמו לבעל הבית שכר בטולם. אלא ודאי אינן רשאין מצד החיוב קאמר, שהתורה לא צוותה שיקומו מפני ת"ח בשעה שעסוקים במלאכה הילכך אינן רשאין לעשות כן מפני מצות הידור והוא כמו אינן חייבין. וכן תבין דעת הר"ם בת"ת פ"ו [ה"ב] שכתב ואין בעלי אומניות חייבים לעמוד מפני ת"ח בשעה שעסוקים במלאכתן. חומשים. שספר תהלים נחלק לחמשה ספרים. **בתי גוואי.** שעומדים שם ערומים שאין שם היידור. **רבו שאינו מובהק הוא אם** הוא גדול הימנו אעפ"כ שלא למדו כלל או אם הוא פחות הימנו ולימדו קצת, כמו שביארתי בסוף אלו מציאות. ורבו מובהק לא מקרי אלא כשלמד רוב חכמתו ממנו. **הוה קאי.** דרכובו כמהלך דמי ונתחייב לעמוד כמלא עיניו דרבו מובהק היה. **לאו אדעתין.** כלומר לא ראינוך. **נקטינן.** קבלה היא בידינו שאם מקיף עליו את הדרך והולך בדרך אחר כדי שלא יטריחם מאריך ימים. **דגייסי.** דעתם קרובה אצל החכמים והורגלו בכך ואינם מקפידים כשהולכים לפניהם בגילוי הראש. **הלכה כאיסי.** ומסתברא דאיסי לא פליג אדר' יוסי ותרוייהו פליגי את"ק דבעי זקנה. הלכך אפילו יניק וחכים, וכן דעת הר"ם [פ"ו ה"א]. **הרפתקי.** סבות ועניינים. עדו. עברו. כמו ולא עדה עליו שחל [איוב כח, ח].

שסב א מיי' פ"ו מהל' ת"ת הל' ג סמג עשין יג טוש"ע יו"ד סי' רמד סעיף ה:

שסג ב מיי' פ"ד מהל' כלי המקדש ח:

שסד ג (מיי' פ"ג מהל' ק"ש הל' ג) טו"ע יו"ד סימן רמד סעיף ד בהגה"ה:

שסה ד מיי' פ"ג מהל' ק"ש הלכה ד סמג עשין יח טו"ע א"ח סי' פה סעיף ב:

שסו ה ו מיי' פ"ו מהלכות ת"ת הל' ג ו סמג עשין יג טוש"ע יו"ד סי' רמד סעי' ג ג:

שסז ז מיי' פ"ה מהל' ק"ש הלכה ז סמג עה טוש"ע עה סעיף ט:

שסח ח מיי' עה פ"ו הלכה ג טוש"ע עה סעיף ו:

שסט ט י מיי' עה פ"ו הלכה ט טוש"ע עה סעיף ז:

הגהות הב"ח

(א) גמ' דל"ל נמצאת אתה כו':

לעזי רש"י

פריב"ץ. מכיר קרוב.

מוסף רש"י

אין בעלי אומניות. העוסקים במלאכת אחרים (מולין נד:). **מפניהם עומדים.** לכבודן כדי שיהו רגילים לבא (שם). **חביבה מצוה בשעתה.** לריכים אנו לחכבה (שם). **מכשילין לעתיד לבא.** אשם לא יעלוס לסם פעם להוסיס ולכך כבוד, לא יתגיעוס לבא מפני הטורח (שם). **מסחותא.** מרחץ כמו מסמחותה וילמדן מתרגמינן ולקמי (סנהדרין סב:). **הא בבתי גואי הא בבתי בראי.** מרחצאות שלהן ג' חדרים היו לו פעמים להיות ולהסתנף אמלעי שיורד לתוכו מן המרחץ ולוסס מלוקו ויולא לחוץ וגומר לבשתו ונח אם מיגיעת המרחץ (שבת י:). **בכל מקום מותר להרהר.** בדברי תורה (שבת מ:). **חוץ מבית המרחץ.** לפי שאדם עומד ערום (ע"ז מד:). **רבו המובהק.** שרוב חכמתו ממנו (ב"מ לג:). **לאו אדעתין.** לא נתמי לבי (ברכות כג:). **נקטינן.** מסורת מאבותינו מנהג מרבותינו (עירובין ה:). **הרפתקי.** מקרות (ר"ה סז:). **הדור עבד להו.** לנוע מעט כאילו רולה לעמוד (לעיל לב:).

מוסף תוספות

א. ומינה ילפינן לעסוקין במלאכתן נמי שאינן חייבין שאם אלו היו חייבין גם אותן היו ראשין. תוס' ר"ל. ונראה דאפילו עסוק במלאכתו לא מחייב כדאמרינן מה קימה שאין בה חסרון כיס אף הידור שאין בו חסרון כיס. תוס' מולין נד: ב. חוב מתרגמינן רשו. ריטב"ש. כדמתרגמינן לא תהיה לו כנושה לא תהא ליה כרשיא. תוס' מולין נד: ג. כששאל רבי לרבי חייא למה לא עמד השיב לו יבא עלי. תוס' הרא"ש.

תלמוד בבלי מהדורת נהרדעא החדש, באדיבות הוצאת ח. וגשל, © כל הזכויות שמורות